# Arbejdspapir 94:
# Populisme og kollektivisme

**Otto Brøns-Petersen**
15/12/2025

*Dette arbejdspapir har været bragt i Libertas, december 2025*

Både såkaldt venstre- og højrepopulisme er en form for kollektivisme og udspringer grundlæggende af forestillinger om en "folkevilje". Forskningen viser negative konsekvenser af populistisk inspireret politik, men det er mindre klart, hvad der fremkalder populisme. Måske fordi politiske partiers populisme ikke er et kategorisk spørgsmål, men et gradsspørgsmål.

**Kontakt**
Otto Brøns-Petersen
Populisme og kollektivisme
otto@cepos.dk
Telefon +45 20 92 84 40

CEPOS

Få vil benægte, at der fejer populistiske bevægelser hen over den vestlige verden. Mest iøjnefaldende er MAGA-bevægelsen i med Trump i spidsen, der tre gange har formået at overvinde "the establisment" i sit eget parti og to gange har vundet præsidentvalget. Også i Europa findes lignende bevægelser. I Latinamerika har populister længe haft et stærkt greb, bl.a. i Argentina, hvor peronisterne dog netop har tabt magten til præsident Milei.

Der findes populister, som identificerer sig både med venstre- og højrefløjen. Der er enkelte populister, som selv bruger betegnelsen om sig selv, og andre der opfatter det som et skældsord. Nogle populister betragter hinanden som dødsfjender.

Selv om det ikke nødvendigvis er svært at identificere populisme, kan det være vanskeligt at definere entydigt. Vanskeligheden bliver ikke mindre af, at politiske partier stort set alle udviser karaktertræk, som i en eller anden grad bærer præg af populisme.

I sin vigtige "Liberalism against populism" (1982) definerer politologen William Riker populisme simpelt hen som forestillingen om eksistensen af en "folkevilje" og demokratiet som en mekanisme, der aggregerer individuelle præferencer til en kollektiv præference. Ideen om folkeviljen sporer Riker (mindst) tilbage til Jean-Jacques Rousseau (2014[1762])), der var ophavsmand til begrebet. Rikers fokus her er måske ikke så mærkeligt, for formålet med bogen var at introducere social choice-teori til politologer og "oversætte" den matematisk tunge aksiomatiske analyse.
Social choice udsprang oprindeligt af økonomen Kenneth Arrows (1985 [1951]) lille afhandling om, hvorfor det er konceptuelt umuligt at aggregerede individuelle præferencer til noget, der meningsfyldt kan kaldes for en kollektiv præference. Efter Rikers opfattelse fører social choice-indsigterne til en liberal demokratiforståelse. Det politiske systems opgave er ifølge denne forståelse at begrænse den politiske magtudøvelse for at beskytte individuel frihed. Institutioner som frihedsrettigheder, forfatninger, demokratiske afstemninger og magtdeling eksisterer for at begrænse magthaverne. Riker forbinder denne opfattelse af politik med de amerikanske "founding farthers", ikke mindst James Madison.

Nyere politologer som Nils Karlson (der også optræder i dette nummer) sporer ligeledes populismen til Rousseaus folkevilje (Karlson 2024). Grundlæggende er det altså en forestilling om et projekt, som det "ægte folk" kan realisere under de rette betingelser, og den bliver det bliver en politisk opgave at tilvejebringe.

# Karakteristika ved populisme

Der knytter sig typisk flere karakteristika og fænomener til populisme:

- Stammementalitet
- Identitetspolitik
- Nulsumstænkning
- Politik som konflikt
- Modstand mod institutionelle begrænsninger, hvis bevægelsen er ved magten
- Enkeltsagspolitik
- Usaglig eller ligefrem urealiserbar politik
- Foragt over for liberale værdier

Populisme må grundlæggende ses som en afart af kollektivisme. Dermed ikke være sagt, at alle former for kollektivisme er populistisk, men at populisme udspringer af kollektivistisk tankegang. Det er heller ikke al populisme, som hviler på en dybere ideologisk eller teoretisk fundering. Tværtimod er mange udtryk for populisme mere en måde og strategi at agere politisk på end ideologisk baseret (jf. Bjørnskov 2019), men de kan kun være konsistente med en begrænset mængde af – kollektivistiske- ideologier. Selv enkeltsagspolitik forudsætter ofte (om end implicit) en kollektiv folkevilje og et politisk system, som kan sætte den igennem.

Kernen i populisme er en ”dem mod os”-identitet, som trumfer interne forskelle mellem medlemmer af ”inde-gruppen” og i virkeligheden også ”de andre”. Ikke underligt har den nazistiske retsfilosof Carl Schmitt fået en renæssance på både den identitetspolitisk venstre- og højrefløj. For Schmitt er essensen af det politiske at etablere identiteten gennem fjendskabet til ”de andre” (Schmitt 2010[1932]). Selv om højre- og venstrepopulister kan være meget uenige om, hvad den afgørende identitet er, tjener den foretrukne identitet samme formål. Det gælder både som organiserende princip og som metode til at manifestere ”folkeviljen” på trods af social choice-teoriens indvendinger.

I social choice-teorien opstår problemerne med at aggregere præferencer, hvis der er mere end to spørgsmål og mere end to slags vælgere. Men hvis det centrale spørgsmål kan reduceres til et ”dem eller os”, og hvis vælgerne tilsvarende kan reduceres til to typer – dem der foretrækker ”os” og dem der foretrækker ”dem” – så eksisterer der rent faktisk et homogent kollektiv. Populismen råder altså over en slags Procustes seng, som eliminerer de komplicerende forskelligheder mellem folk.

Derfor ser man også, at inde-gruppens identitet ikke blot trumfer politiske modstanderes identitet, men også andre hindringer for at vinde den altafgørende "os mod dem"-kamp. Faktuelle forhold anerkendes således ikke nødvendigvis som trumf eller bibetingelse.

I virkeligheden kan det føres tilbage til ideen om, at intet kan tillades at trumfe den afgørende politiske kamp for at manifestere "folkeviljen". Rousseau vakte som bekendt på sin egen tid excesserne under den franske revolution (kort efter hans død) til live, som kom til at handle om at rydde "de andre" ad vejen. Også for senere populistiske strømninger har "folket" været den afgørende identitet. For venstrepopulister som er det typisk en bestemt klasse, oprindeligt arbejderklassen, som defineres som det sande folk. "Klasseforrædere" eller medlemmer af "den herskende klasse" tælles ikke med til "folket". For højrepopulister kan det være nationale eller etniske identiteter, som gælder for at være det sande folk, mens "eliten" er folkets fjende. Eksempler på venstrepopulister er Laclau (2005) og Mouffe (2018), mens Deneen (2018) er populær blandt højrepopulister, herunder MAGA-bevægelsen.

For postmoderne identitetspolitik, der følger Michel Foucault (1981), er klassekampen afløst af et hierarki af evige magtrelationer mellem undertrykkere og undertrykte. Det kan lede til et hierarki af identiteter, som får forrang alt efter, hvor langt nede i hierarkiet de er (hvilket kan besvare f.eks. hvorfor mandschauvinistiske etniske grupper kan gives forrang frem for etnisk hvide kvinder, selv om disse har forrang frem for etnisk hvide mænd!). I Foucaults tænkning har selv videnskab et magtformål og kan bekæmpes som undertrykkende instrument.

Den postmoderne kritik af traditionelle videnskabers sandhedskriterie- eller "logocentrisme"- kan i sig selv være en medvirkende faktor til populismens postfaktuelle tilgang. Ikke alene kan usandhed begrundes med et højere formål; sandhedsbegrebet kan i sig selv relativiseres og kritiseres for at skabe magtstrukturer, som bør nedbrydes.

Hvis alting ses som en konflikt mellem "dem" og "os", er verden et nulsumsspil, som man kun kan vinde, hvis de andre taber. Årsagssammenhængen kan naturligvis også løbe den modsatte vej: Hvis verden som udgangspunkt ses som et nulsumsspil, er det naturligt at organisere sig mod "de andre". I sidste ende er den eneste måde at forbedre sin situation på i et nulsumsspil at stille nogle andre værre.

Et typisk træk ved populisme er, at politikken ofte fokuserer på dominerende enkeltsager, og at de foreslåede politiske løsninger ikke er velunderbyggede. Det kan skyldes, at mærkesagerne er udvalgt for at maksimere opbakningen til den identitetsbærende gruppe – at de så at sige er våben i krigen. Men igen kan årsagssammenhængen måske også løbe den modsatte vej: At et udgangspunkt i enkeltsager kan fremme populistisk stammetænkning. Populismen kan måske endda ses som en slags "ideologisk overbygning" på bevægelser, der tager udgangspunkt i helt konkrete sager eller konflikter. Det kan være modvilje mod fremmede eller utilfredshed med indkomsttab, f.eks. som resultat af kraftig inflation. Populære enkeltsager kan være et stærkt afsæt for at introducere andre elementer af populisme. Hvis et problem ikke ser ud til at blive "løst"

trods stærk popularitet, fremmer det forestillingen om magtfulde eliter, som hersker på bekostning af den brede befolkning. Inflation kan let blive fortolket som producentinteresser, der konspirerer mod den almindelige borger. Klimapolitisk aktivisme bygger ofte på et postulat om, at "intet sker", og at det skyldes et etableret system styret af fossile særinteresser.

# Hvem er egentlig populistisk?

Ideen om folkeviljen har både inspirereret politiske strømninger til højre og venstre med hver sin distinkte smagsvariant, men med en fælles kerne af kollektivisme. Det er ikke nødvendigvis nogen analytisk komplikation, selv om de ser hinanden som meget stærke modstandere. Derimod kan det være vanskeligt at afgrænse, hvornår et parti eller en bevægelse er populistisk, fordi de fleste partier betjener sig af populistiske virkemidler i en eller anden grad. I stedet for at betragte populisme kategorisk – enten er et parti, bevægelse etc. populistisk eller ikke-populistisk - er det måske mere korrekt at se det som et gradsspørgsmål.

Konkurrencen mellem partier er i sig selv et nulsumsspil, selv om politiske løsninger ikke behøver være det. Politiske forslag bliver båret frem af spin og forsøg på at sælge dem til så mange vælgergrupper som muligt. Demokratisk politik handler desuden om at skabe vindende koalitioner, og det kan fremme cementeringen af en sådan at prøve at identificere den med en stor legitim gruppe – f.eks. "den almindelige vælger". Partier ikke mindst i regering kan, selv om de tilhører en "pragmatisk midte", ofte være fristet af at give regeringen stærkere beføjelser og nedtone magtbegrænsende institutioner. Det gælder ikke mindst i krisesituationer som f.eks. under covid 19-pandemien.

Den simpleste forklaring på populistiske strømninger kan være, at de simpelt hen er ideologisk drevet, og at populistiske ideologer har været i stand til at overbevise en voksende del af befolkningen. Kollektivisme kan være en stærk ideologisk kraft i sig selv. En alternativ forklaring er, at eksterne chok har bragt bestemte emner i fokus og fremkaldt en voldsom reaktion. Det kan være begivenheder som terrorangrebet 11. september 2001 i New York, lignende angreb i Europa, indvandringsbølger, økonomiske tilbageslag, covid-19-pandemien eller finanskrisen koblet med en stemning om, at det eksisterende politiske system ikke kan håndtere dem. En tredje mulighed er, at populisme er en naturlig tilstand ved *fraværet* af forståelse for og opbakning til principperne bag den liberale samfundsopfattelse (i Rikers forstand). Ræsonnementet bag liberale institutioner og umuligheden af en "folkevilje" kræver et mål af indsigt og kan endda være kontraintuitiv. Princippet om, at der "nødvendigvis må være en chef" (Barnett 1998) kan være intuitivt stærkere, end at begrænsninger på den politiske magt og spontan markedsorden kan frembringe overlegne resultater.

Under alle omstændigheder er det dog nødvendigt også at inddrage de "statsfejl", som karakteriserer den politiske dynamik (for en dybere gennemgang, se Brøns-Petersen 2018). Hvis populisme forårsager ringere levestandard og ligefrem kan bygge på useriøse politiske forslag, er spørgsmålet, hvorfor den så ellers ikke forkastes af vælgerne?

Der er to grundlæggende problemer ved politiske beslutningsmekanismer. For det første er der et incitament til "rationel uvidenhed" (Downs 1957). Der kan ligefrem være et incitament til "rationel irrationalitet" (Caplan 2022). Det hænger sammen med, at der er meget beskeden feedback fra den enkeltes politiske handlinger (at stemme, at indsamle

information) til konsekvenser for den enkelte. Det medfører, at vælgere kan være modtagelige over for letkøbte populistiske argumenter, som de ikke ville købe, hvis der var tale om samme direkte feedback som ved beslutninger om privatlivet. Meget få accepterer at købe en vaskemaskine, hvis den er defekt og ubrugelig. Derimod kan det give en ekspressiv tilfredsstillelse at stemme for en politik trods dens store negative konsekvenser, fordi den enkeltes stemme ikke gør nogen forskel.

For det andet bygger magten i demokratiske systemer, men faktisk også i autoritære, på at danne og anvende en vindende koalition til at omfordele fra ikke-koalitionsmedlemmer. Det kan være i koalitionens interesse at gennemføre en politik med store samlede negative samfundsmæssige konsekvenser, så længe det begunstiger den selv. I teorien burde sådanne ineffciente løsninger kunne forhandles bort, men der er gode grunde til, at det ofte ikke kan lade sig gøre (Acemoglu 2003).

Interessant nok kan populisme både tjene til at understøtte en sådan koalition – f.eks. ved at legitimere den som ”folkeviljen” – og være et resultat af den, hvis koalitionen giver anledning til opfattelsen af, at der eksisterer en elite, som regerer mod ”folkets” ønsker.

Der er altså grund til også i veletablerede demokratiske systemer at forvente, at det politiske system driver i populistisk retning. Det er netop denne fare, som var motivationen for det liberale demokratis magtbegrænsende institutioner. Der er ikke noget overraskende i, at alle partier i et demokrati i en eller anden grad udviser populistiske træk.

# Hvad siger forskningen om årsagerne til og konsekvenserne af populisme?

At populisme er et grads- og ikke et kategorispørgsmål kan være årsagen til, at det foreløbig ikke har været let at finde stærke empiriske forklaringer på populisme. Timbros bredt anvendte Authoritarian Populism Index (Heinö 2024) populismeindeks er et kategorisk mål, som tæller vælgerandelen til populistiske partier ved nationale valg. I Danmark er Enhedslisten, Danmarksdemokraterne, Dansk Folkeparti og Nye Borgerlige kategoriserede som populistiske, mens resten af partierne ikke er. Men der kan være betydelige nationale og internationale forskelle mellem partier, der falder i den populistiske kategori, ligesom partiernes grad af populisme svinger betydeligt over tid.

Men hvilke sammenhænge har forskningen så afdækket?

Bergh og Kärnä (2021; 2022) finder, at højrepopulisme i Europa er positivt korreleret med EU-medlemskab og jobbeskyttelsesregulering, mens venstrepopulisme er negativt relateret til EU-medlemskab og det sociale udgiftsniveau. Det bemærkelsesværdige er nulfund: Der er ingen signifikant korrelation mellem populisme og faktorer som ulighed, arbejdsløshed eller den offentlige sektors størrelse. Forestillingen om, at populisme er drevet af økonomisk usikkerhed i form af ledighed eller en mindre offentlig sektor får ikke støtte i analysen. Tilsvarende fandt Hinojosa Ojeda og Telles (2021) og Rothwell (2016), at der ikke var en sammenhæng mellem opbakning til Trump ved valgene og eksponeringen for indvandring og endda en negativ sammenhæng med eksponeringen for udenrigshandel. Jensen m.fl. (2017) har derimod fundet en positiv sammenhæng mellem negative handelschok og opbakningen til Trump. Et af problemerne ved at fortolke disse studier er, at de ikke belyser alternativet, altså i hvilken grad demokratiske kandidat var udtryk for venstrepopulisme. Netop i denne periode har wokeness været en stærk faktor, og opbakningen til Trump kan således til dels være en modreaktion på denne form for venstrepopulisme.

Chinoy m.fl. (2025) har i et interessant studie undersøgt sammenhængen mellem nulsumstænkning, politisk overbevisning og holdning til en række politiske dagsordner. De finder, at nulsumstænkning er mere udpræget på venstrefløjen end højrefløjen, blandt lavere indkomster, sorte, Demokrater og i urbaniserede områder. Nulsumstænkning er især korreleret med præferencer for stærkere omfordeling og særbehandling af race og køn, men ikke med ønsker om en kraftigere

indvandringsregulering. Nulsumstænkning var desuden mere udbredt hos demokratiske vælgere, som i 2016 stemte på Trump.

Ét er, hvad der kan forårsage populisme. En andet er kausaliteten den modsatte vej: Hvilke samfundsmæssige konsekvenser har populisme? Det er generelt velbelyst, at der eksisterer en negativ sammenhæng mellem populisme og økonomisk velstand. Funke m.fl. (2023) finder en negativ effekt på 10 pct. lavere BNP end ellers efter 15 år, baseret på data fra 51 populistiske regeringer i 1900-2020. Interessant nok finder de ikke negative effekter af populistiske bevægelser alene, hvis de ikke danner regering.

Umiddelbart ser den kausale mekanisme måske ikke så vanskelig ud: Hvis populister gennemfører usammenhængende og usaglig politik, må det naturligt nok forventes at føre til dårlige resultater. Men der kan være flere mekanismer i spil. Én mulighed kan være, at de stærke institutioner, som er sat i verden for at begrænse politisk magtudøvelse, har en direkte positiv indflydelse ud over at begrænse populistisk politik. En af de stærkeste faktorer til at forudsige økonomisk velstand er retsbeskyttelse af privat ejendom. Den slår typisk kraftigere ud end f.eks. graden af beskatning og størrelsen af den offentlige sektor. Én anden mulighed er, at samfund med stærke institutioner er mindre tilbøjelige til at falde holdningsmæssigt for populistiske bølger. Celico og Rode (2023) tyder på at både institutioner og holdninger spiller en rolle. Rode og Revuelta (2015) finder, at den negative effekt af populisme virker ved gradvis at underminere institutionel kvalitet.

# Populismen må afvises på grund af, ikke på sine egne præmisser

Uanset forklaringerne på populistiske bølger er det i sidste ende vigtigst at diskutere indholdet. Det bør netop være en del af tilbagevisningen af populismens post-faktuelle postulater at demonstrere, hvori dens fejltagelser består. Og den mest seriøse del af populismen er som sagt ikke ny, men en variant af kollektivistisk tænkning. Hume, Smith og Burke kritiserede Rousseaus idé om folkeviljen, da han fremsatte den, og samme opgave består fortsat i forhold til Rousseaus moderne apologeter.

# Referencer

Acemoglu, Daron. 2003. "Why Not a Political Coase Theorem? Social Conflict, Commitment, and Politics". *Journal of Comparative Economics* 31 (4): 620–52. https://doi.org/10.1016/j.jce.2003.09.003.

Arrow, Kenneth Joseph. 1985. *Social Choice and Individual Values*. 2. ed., [18. print.]. Monograph / Cowles Foundation for Research and Economics 12. Yale Univ. Press.

Barnett, Randy E. 1998. *The Structure of Liberty: Justice and the Rule of Law*. Oxford University Press.

Bergh, Andreas, og Anders Kärnä. 2021. "Globalization and Populism in Europe". *Public Choice* 189 (1–2): 51–70. https://doi.org/10.1007/s11127-020-00857-8.

Bergh, Andreas, og Anders Kärnä. 2022. "Explaining the Rise of Populism in European Democracies 1980–2018: The Role of Labor Market Institutions and Inequality". *Social Science Quarterly* 103 (7): 1719–31. https://doi.org/10.1111/ssqu.13227.

Bjørnskov, Christian. 2019. "Populism: Three Approaches to an International Problem". *Economic Affairs* 39 (2): 273–81. https://doi.org/10.1111/ecaf.12356.

Brøns-Petersen, Otto. 2018. "Markedsfejl og statsfejl". *Libertas*, nr. 67 (juni).

Caplan, Bryan. 2022. *Myten om den rationelle vælger og hvorfor demokratier vælger dårlige politikker*. 1. udgave. Oversat af Jonas Munk Ejlersen. Paludan.

Celico, Andrea, og Martin Rode. 2023. "Populism, Majority Rule, and Economic Freedom | Fraser Institute". I *Economic Freedom of the World: 2023 Annual Report*. Fraser Institute. https://www.fraserinstitute.org/studies/populism-majority-rule-and-economic-freedom.

Chinoy, Sahil, Nathan Nunn, Sandra Sequeira, og Stefanie Stantcheva. 2025. "Zero-Sum Thinking and the Roots of US Political Differences". *NBER Working Papers* 2025 (W31688). https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/nber_w31688.pdf?abstractid=4574633&mirid=1.

Deneen, Patrick J. 2018. *Why Liberalism Failed*. Politics and Culture. Yale university press.

Downs, Anthony. 1957. *An Economic Theory of Democracy*. Harper & Row.

Foucault, Michel. 1981. *Power / Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972 - 1977*. Redigeret af Colin Gordon. Pantheon Books.

Funke, Manuel, Moritz Schularick, og Christoph Trebesch. 2023. "Populist Leaders and the Economy". *American Economic Review* 113 (12): 3249–88. https://doi.org/10.1257/aer.20202045.

Heinö, Andreas Johansson. 2024. *Timbro Authoritarian Populism Index 2024*. Timbro. https://populismindex.com/.

Hinojosa Ojeda, Raul, og Edward Telles. 2021. "Trump Paradox: How Immigration and Trade Affected White Voting and Attitudes". *Socius: Sociological Research for a Dynamic World* 7 (januar): 23780231211001970. https://doi.org/10.1177/23780231211001970.

Jensen, J. Bradford, Dennis P. Quinn, og Stephen Weymouth. 2017. "Winners and Losers in International Trade: The Effects on US Presidential Voting". *International Organization* 71 (3): 423–57. https://doi.org/10.1017/S0020818317000194.

Karlson, Nils. 2024. *Reviving Classical Liberalism Against Populism*. Palgrave Studies in Classical Liberalism. Springer Nature.

Laclau, Ernesto. 2005. *On Populist Reason*. Verso.

Mouffe, Chantal. 2018. *For a Left Populism*. Verso.

Riker, William H. 1982. *Liberalism against Populism: A Confrontation between the Theory of Democracy and the Theory of Social Choice*. Waveland Pr.

Rode, Martin, og Julio Revuelta. 2015. "The Wild Bunch! An Empirical Note on Populism and Economic Institutions". *Economics of Governance* 16 (1): 73–96. https://doi.org/10.1007/s10101-014-0154-5.

Rothwell, Jonathan T. 2016. "Explaining Nationalist Political Views: The Case of Donald Trump". *SSRN Electronic Journal*, advance online publication. https://doi.org/10.2139/ssrn.2822059.

Rousseau, Jean-Jacques. 2014. *The Social Contract & Discourses*. Oversat af G. D. H. (George Douglas Howard) Cole. https://www.gutenberg.org/ebooks/46333.

Schmitt, Carl, George Schwab, Tracy B. Strong, og Leo Strauss. 2010. *The Concept of the Political: Expanded Edition*. University of Chicago Press.